

TÜRÜK

2024, Yıl/Year: 12, Sayı/Issue: 37, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 30.04.2024

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 26.06.2024

Sayfa / Page: 122-126

Book Review and Evaluation / Kitap Tanıtımı ve Değerlendirme

Yazar / Writer:

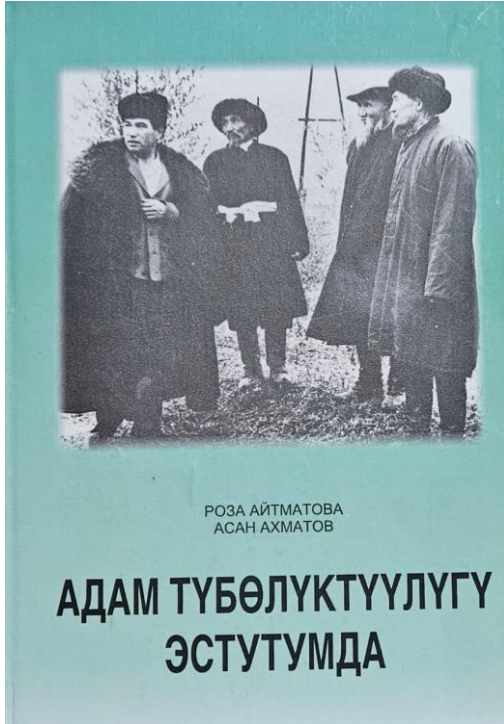
Dr. Gökcan ÇELİK

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Dil
Hazırlık Bölümü

gokcancelik@manas.edu.kg

ADAM TÜBÖLÜKTÜÜLÜĞÜ ESTUTUMDA

**Roza Aytmatova & Asan Ahmatov (2023). Adam Tübölüktüülüğü
Estutumda. Bişkek: Kırgızistan, 160 s. ISBN: 978-9967-9475-7-3**

Dünyaca ünlü yazar Cengiz Aytmatov'un kız kardeşi Roza Aytmatova ve yeğeni Asan Ahmatov¹ tarafından Kırgızca kaleme alınan ve 2023 yılında yayımlanan eserde, usta yazar Cengiz Aytmatov hakkında en yakınları ve akrabalarının anlattığı hatıralar ışığında Aytmatov'un hayatına ve sanatına dair bilinmeyen yönler ortaya konmuştur. Ayrıca Aytmatov'un eserlerinin temalarını oluştururken ilham aldığı olaylar ve kişilerden bahsedilmiş, daha önce akademik çalışmalarda belirtilmeyen günlük hayatına dair yaşadığı birtakım zorluklar dile getirilmiştir.

Eser, Kırgız Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'na bağlı Devlet Fikri Mülkiyet ve Yenilik Ajansı (KırgızPatent) tarafından Bakanlar Kurulu'nun 20 Haziran 2023 tarihli 353 sayılı kararnamesi kapsamında Cengiz Aytmatov'un doğumunun 95. yıl dönümü

¹ Asan Ahmatov, Cengiz Aytmatov'un genç yaşta vefat eden ablası Lutsiya Aytmatov'un oğludur.

kutlamaları çerçevesinde bastırılmıştır.

Hatıra türünde kaleme alınan *Adam Tübölkütüülüğü Estutumda* (İnsan Hatırlandıkça Yaşar) adlı eser Roza Aytmatova tarafından daha önce yayımlanan *Tarihin Aktay Baraktarı*² (Tarihin Ak Sayfaları) ve *Atam Cönündö*³ (Babam Hakkında) adlı eserlerin devamı ve tamamlayıcısı niteliğindeki üçüncü kitaptır. Ancak eser, diğerlerinden farklı olarak diyalog şeklinde yazılmış, yer yer nehir söyleşi türünde devam etmiştir. Anlatılan hatıralarda kronolojik bir sıra takip edilmemiştir. Hatıralar, genel olarak Asan Ahmatov'un sorduğu sorular ve Roza Aytmatova'nın ilgili sorulara verdiği cevaplar şeklinde aktarılmıştır.

Eser, *Önsöz* hariç toplam 25 bölümden oluşmaktadır. Eserin sonunda kısa bir *Sonsöz*, Rasul Hamzatov'un Cengiz Aytmatov'a ithafen yazdığı aynı başlıklı şiir ile Anes Zarifyan'ın *Ata-Beyit* adlı şiirinin Kırgızca çevirileri yer almaktadır. Eserde bundan başka Aytmatov ailesine ait resmi dokümanlar, arşiv belgeleri ve fotoğraflar bulunmaktadır.

Eser, ünlü siyaset bilimci Prof. Dr. Colbors Corobekov'un *Biz Bilgen Cana Bilbegen Aytmatov* (Bildiğimiz ve Bilmediğimiz Yönleriyle Aytmatov) başlıklı iki buçuk sayfalık tanıtım yazısı ile başlamaktadır. Prof. Dr. Corobekov yazısında Aytmatov ile ilgili daha önce yayımlanmış eserlerin büyük çoğunluğunun akademik dille yazılmış eserler olduğundan bahsetmiş ve bu eserlerde onun daha çok edebî yönlerine ağırlık verildiğini söylemiştir. Bu eserin ise Aytmatov'un gündelik hayatına ve ilişkilerine değinmesi bakımından diğerlerinden farklı olduğuna dikkat çekmiştir.

*Önsöz*de kitabın bir diğer yazarı Asan Ahmatov Cengiz Aytmatov ile olan yakın ilişkisinden söz ederek onun kendi hayatında nasıl önemli bir rol oynadığını anlatmıştır. Yaşamı boyunca Cengiz Aytmatov'un yanından ayrılmayan Ahmatov, bu kitabı yazma amacının kendinden sonraki nesillere Aytmatov ailesi hakkında bilinmeyen her şeyi anlatmak, onların yaşam mücadelesine ışık tutarak gelecek nesillere örnek olmak olduğunu belirtmiştir. Eserin bölümlere göre muhtevası kısaca şöyledir:

Toolor Cana Ekologiya (Dağlar ve Ekoloji) başlıklı bölümde yazarlar günümüzün en güncel meselelerinden biri olan 'ekoloji' üzerinde durmuş ve Roza Aytmatova ekolojiye 1960'lı yıllarda dikkat çeken ilk ismin Cengiz Aytmatov olduğunu ileri sürmüştür.

Dönemin araştırmacı jeologlarından biri olan ve Kırgızistan'ın farklı bölgelerinde yer altı ve yer üstü maden araştırmaları yapan yengesini Rozaliya Camankulovna Ceenşoroeva (Cengiz Aytmatov'un erkek kardeşi İlgiz'in eşi) ile olan sohbetlerinde Aytmatov'un Kırgızistan'daki madenlerin çıkarıldıktan sonra yerli halkın yaşayacağı büyük felaketlerden bahsettiğini anlatmıştır. Aytmatov'un daha o zamanlarda tabiat-insan ilişkisine dair önemli fikirlere sahip olduğunu ve

² Yazarın tüm ailesinin ve onun içinde babası Törökül Aytmatov'un hayatı, kişiliği, Repressiya zamanında kendisinin ve ailesinin yaşadığı zorlukları, uğradığı haksızlıkları ve Törökül Aytmatov'un ölümünü kısaca anlattığı *Tarihtun Aktay Baraktarı* (Beliye stranitsı istorii-Tarihin Ak Sayfaları) adlı eser 2011 yılında Prof. Dr. Orhan Söylemez ve Doç. Dr. Samet Azap tarafından Türkçeye de aktarılmıştır. Geniş bilgi için bkz. Roza Aytmatova, (2011). *Tarihin Ak Sayfaları* (Çev. Orhan Söylemez-Samet Azap, Salkımsöğüt Yayınları, Basım sayısı:1, Sayfa Sayısı 176, ISBN:978-605-4223-76-3.

³ Roza Aytmatova'nın hatıra türünde çıkan ikinci kitabı *Atam Cönündö* adlı eserde babası Törökül Aytmatov'un Kırgızistan'ın tarım ve sanayi alanlarının gelişmesine sağladığı katkılar arşiv ve resmî belgeler ışığında ortaya konmuştur. Eserle ilgili bkz. G. Çelik (2021). Roza Törökulovna Aytmatova (2020), *Atam Cönündö* (Eskerüü), Bişkek, Kırgızistan, 125 s., ISBN: 978-9967-480-50-6, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Nisan/April, (51), 423-428

insanın -tabiatın bir parçası olarak- tabiata karşı saygılı, bilinçli, fedakâr ve üretken olması gerektiğiyle ilgili konuşmalarını aktarmıştır. Bu bölümde Isık Göl'ün Aytmatov'un hayatında ne denli önemli olduğunu da belirten Roza Aytmatova, onun *Beyaz Gemi*'deki çocuk gibi Isık Göl kenarında saatlerce babasını beklediğini ve onunla dertleştiğini de dile getirmiştir.

Çınığı Dostuk Degen Kanday Bolot? (Gerçek Dostluk Nasıl Olur?) başlıklı bölümde Cengiz Aytmatov'un 1937 yılında Repressiya'da babasının tutuklanması üzerine Nagima Aytmatova'nın dört çocukla (o zamanlar Roza 5 aylık, Lutsiya iki buçuk yaşında, İlgiz altı, Cengiz ise 9 yaşındadır) Moskova'dan Talas'ın Şeker köyüne göç ederken yaşadığı zorluklar anlatılmıştır. Törökül Aytmatov'un akrabaları tarafından iyi karşılanmalarından, daha sonra NKVD'nin onlara yardım edenleri bir bir toplayıp götürmesinden ve kendilerinden bir daha haber alınamamasından bahsedilmiştir. Akrabalarının çocukları ile birlikte büyüyen ancak okula gidemeyen Cengiz ve İlgiz'in okula giden akrabalarını su kenarında bekleyişleri bizzat Aytmatov'un anılarından aktarılmıştır.

Kino, Cazuuçular Cana Akındar (Sinema, Yazarlar ve Şairler) adlı bölümde Aytmatov ve kardeşlerinin okulda başarılı oldukları hâlde halk düşmanının çocukları (!) olarak devletin sunduğu hiçbir imkândan faydalanamamaları üzerinde durulmuştur. Öyle ki Lutsiya Moskova'daki Elektro-Teknik Enstitüsü'nün giriş sınavlarından çok başarılı olsa da kabul jürisi tarafından reddedilmiştir. Kitabın en uzun bölümlerin biri olan bu bölümde Roza Aytmatova'nın Cengiz Aytmatov'un isteği ve ısrarıyla Leningrad'da sinema üzerine okumaya başladığı ancak oraya alışamayıp okulu bırakması da detaylı şekilde anlatılmıştır.

Ayrıca usta yazarın sinemanın geleceğın sektörü olacağına dair görüşleri paylaşılmış, o yıllarda Kırgız Zootehnik Enstitüsü'nde stajyer veteriner olarak çalışan Aytmatov'un Moskova'daki yüksek edebiyat kursunu nasıl kazandığına ve Aytmatov'un yakın arkadaşı sinema yönetmeni Tölömüş Okeev ile nasıl tanıştıklarına da değinilmiştir.

Iraazı Bolgon Okurmandar (Minnettar Okurlar) bölümünde eserleri 187 dile çevrilen Aytmatov'un Almanlar ve Japonlar arasında oldukça önemli bir yere sahip olduğundan söz edilmiş; *Algaçkı Maek Cana Ruhtun Ululuuguna Oda* (İlk Sohbet ve Ruhun Yüceliğine Methiye) adlı bölümde ise Roza Aytmatova'nın *Tarihin Ak Sayfaları* adlı eserini yolladığı ünlü Japon filozofu Daisaku İkeda üzerine konuşmuşlardır. Daisaku İkeda'nın Roza Aytmatova'ya yazdığı mektup ışığında Aytmatov ve İkeda'nın ortak tarafları ve dostlukları anlatılmıştır. Ayrıca dönemin genç gazetecisi Raykan Şükürbekov'un (sonradan Kırgız edebiyatının satirik şairi olarak ünlenmiştir) 5 yaşındaki Aytmatov ile olan röportajı ve röportajla Aytmatov'un anne ve babasının onun eğitime ve yetişmesine verdiği önem açığa çıkarılmıştır.

Halk düşmanının oğlu olarak lanse edilen Cengiz Aytmatov'un SSCB'nin pioneri⁴ olamayışını öğrenip ağladığı pınar ile ilgili hatırası –ki bu pınarın daha sonra Aytmatov'un *Deve Gözü* adlı hikâyesine ilham olduğu anlaşılır- *Boto Köz Bulak* (Botogöz Bulak) bölümünde, savaş vergilerini tahsil etmekle ve cepheden gelen ölüm haberlerini ailelere iletmekle görevli olan küçük Cengiz'in acıklı durumu ise *Andan Kiyin Soguş Boldu...* (Sonra Da Savaş Çıktı...) bölümünde işlenmiştir.

⁴ Pioner: Eski komünist toplumlarda ortaokul öğrencilerine verilen Komünist Parti'ye özgü unvan.

Cengiz Aytmatov ve o dönem insanlarının II. Dünya Savaşı yıllarında psikolojik durumlarının en net şekilde yazıya geçirildiği *Böcögüm* (Küçük Tavşanım) adlı bölümde Aytmatov'un topladığı savaş vergilerini ilçedeki postaya teslim etmeye gittiği bir gün karşısına çıkan bir asker kaçığıyla yaşadıkları –bu olayın da *Yüzyüze* adlı hikâyesini ve hikâyedeki asker kaçığı İsmail'in prototipini oluşturduğu söylenebilir- ve sonrasında da küçük bir tavşan yavrusunu kurtarmasıyla ilgili anısı aktarılmıştır. Bu bölümün sonunda geçen şu pasaj o dönemi özetler niteliktedir:

-Aman Tanrım! Bu lanet savaş ne zaman bitecek, ne zaman zafer gelecek, ne zaman yetişkin erkekler cepheden dönecek?! Küçücük çocuk tavşan yavrusuyla oynamak istiyor, biz ise ona savaş vergisi toplatıyoruz!...

(Adam Tübölüktüülügü Estutumda, s.54)

Aalamga Attangan Col Ayıldan Başlatat (Âleme Giden Yol Köyden Başlar) bölümünde Aytmatov'un köyü ve köylüleri için yaptıkları anlatılmıştır. Şeker köyüne gaz getirme uğraşları, köyüne kulüp açması, sinema salonunun içindeki sandalyelerden ekrana ve mikrofonlara kadar her şeyi satın alması vb. Ayrıca bu bölümde Aytmatov'a vatan sevgisi aşıl原因an babaannesesi Ayımkan üzerinde de durulmuştur.

Zootehnik Aytmatov (Veteriner Aytmatov) bölümünde veteriner olarak çiftlikte çalışan Aytmatov'un süt verimini artırmak için Gatçina'ya gidip boğa getirme çabaları ve bu süreçte kendisine atılan 'ajan' iftirasıyla sorguya çekilmesinden bahsedilmiştir. Aytmatov'un bir veteriner olarak da Kırgız toplumuna sağladığı katkılardan söz edilmiştir.

Komünist Parti'ye üye olmadan dönemin en önemli yayın organı "Pravda" gazetesinde Orta Asya muhabiri olarak çalışmaya başlayan Aytmatov'un hızlı bir şekilde partiye üye olma süreci *Üy Başkaruuçu Aytmatov* (Apartman Yöneticisi Aytmatov) adlı bölümde anlatılmıştır. Ancak burada partiye alıanbilmesi için topluma faydalı işler yapması gereken Aytmatov'un yükünü annesi Nagima'nın üstlendiği ve bu sayede partiye üye olabildiği gerçeği dile getirilmiştir.

Kitep Okuu (Kitap Okumak) bölümünde çok kitap okuyan Cengiz Aytmatov'un bu alışkanlığıyla diğer kardeşlerine örnek teşkil ettiği ve onlara da kitap sevgisi kazandırmak için yaptıkları, *Apamdın Ordu* (Annemin Yeri) bölümünde ise Nagima Aytmatov'un kendi çocukları ve yeğenlerinin okuyup adam olması için yaptığı fedakârlıklara değinilmiştir.

Karagız Apa Menen Dosalı Cezde (Karagız Hala ile Dosalı Enişte) ile *Caparbek Ake Menen Zina Cene* (Caparbek Ağabey İle Zina Yenge) adlı bölümlerde Aytmatov'un delikanlılık çağlarında akrabalarından gördüğü iyilikler, akrabalarının onun yetişmesinde ve kişiliğinin oturmasında sağladığı katkılar anlatılmıştır.

Isımdın Taasiri (İsmin Etkisi) başlıklı bölümde Aytmatov ailesindeki çocukların isimleri ve bu isimlerin anlamları üzerine sohbet edilmiş ve Aytmatov kardeşlerin türlü zorluklar içinde okuyarak Kırgız toplumunun önde gelen isimleri olması üzerinde kısaca durulmuştur.

Törtünçü Trolleybüs Künöölüü (Dördüncü Trolleybüs Suçlu) bölümünde Roza Aytmatova kırk altı yıl evli kaldığı cerrah eşi Esenbek ile nasıl tanıştıklarını ve Esenbek'in kendisini 4 numaralı trolleybüsle nasıl kaçırdığını anlatmıştır.

Aytmatov hakkında çalışmalar yapan araştırmacılar için ayrı bir önem arz eden *Agamın Çıgarmalarındaki Ayaldardın Obrazları* (Ağabeyimin Eserlerindeki Kadın Karakterler) başlıklı bölümde Roza Aytmatova, Cengiz Aytmatov'un eserlerindeki kadın kahramanların prototiplerinden bahsetmiştir. Tolgonay, Altınay, Cemile, Aliman, Zaripa, Mirzagül gibi karakterlerin Cengiz Aytmatov'un kimden ya da hangi olay(lar)dan esinlenerek oluşturduğu üzerine bildiklerini ve tahminlerini paylaşmıştır.

Atamın Bir Tuugandarı (Babamın Akrabaları) adlı bölümde ise Törökül Aytmatov'un kardeşlerinin tutuklanması ve sürgün edilmesi konuşulmuştur. Aytmatov'un onlar için kendilerini feda eden amcalarını daha sonra *Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek* hikâyesinde kullandığını belirtmiştir. Küçük çocuk Kirisk'in hayatta kalması için bir bir kendini feda eden erkekler aslında Aytmatov'un amcalarıdır.

Sayakbay Manasçı (Manasçı Sayakbay) bölümünde Aytmatov'un Frunze Moskova sokağındaki 141 no'lu evde Manasçı Sayakbay Karalayev ile komşu olduğu zamanlar anlatılmıştır. Cengiz Aytmatov ile Sayakbay Karalayev'in yakınlığı, birbirlerine verdiği değer çeşitli anılar ışığında ortaya konmuştur. Bu bölümde ayrıca Aytmatov'un Manas Destanı'na verdiği önemden ve Manas Destanı'nın geleceği için yaptıklarından da söz edilmiştir.

Adam Tübölüktüülügü Estutumda (İnsan Hatırlandıkça Yaşar) kitaba da adını veren bu bölümde Rusya Federasyonu'nun Kırgızistan'da gerçekleştirdiği kültür günleri çerçevesinde Moskova'da bulunan Rudomino Kitap Merkezi tarafından dört cilt olarak basılan Aytmatov külliyatı değerlendirilmiştir.

Çiñgizdın Ak Nanı (Cengiz'in Ak Ekmeği) adlı bölümde Şeker köyüne göç eden Aytmatov ailesine yardım ve yataklık ettiği gerekçesi ile sürgüne gönderilen ve bir daha kendisinden haber alınamayan Alımkul'un kızı Toktogül Alımkulova'nın Cengiz Aytmatov ile ilgili hatıraları okura aktarılmıştır.

Eser, Roza Aytmatova'nın beş aylıkken kaybettiği babası Törökül Aytmatov'u göremeyişinden dolayı duyduğu üzüntüyü anlattığı *Arman* (Ukde) bölümü ile *Sonsözde* hatıraların canlandığı uzun günün sonunda Asan Ahmatov'un hissettiklerini dile getirmesiyle sona ermiştir.

Kaynaklar

Aytmatova, R. & Ahmatov, A. (2023). *Adam Tübölüktüülügü Estutumda*. Bişkek: Kırgızistan, 160 s. ISBN: 978-9967-9475-7-3